

تحلیل محتوای مقالات فارسی نشریات علمی ایران در زمینه ازدواج و طلاق با روش خوشه‌بندی سلسله مراتبی

محمد توکلی زاده راوری^۱

فاطمه دهقانی^۲

مریم نجابتیان^۳

فرامرز سهیلی^۴

پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۰۷/۱۹

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۴/۳۱

چکیده

هدف پژوهش، تحلیل محتوای مقالات فارسی نشریات علمی ایران در زمینه ازدواج و طلاق با روش خوشه‌بندی سلسله مراتبی است. این پژوهش، توصیفی و از لحاظ هدف کاربردی است که به تحلیل محتوای متون با رویکرد خوشه‌بندی سلسله مراتبی می‌پردازد. جامعه مورد پژوهش، تمام مقالات فارسی حوزه ازدواج و طلاق است که در نمایه استنادی علوم ایران، نمایه‌سازی شده است. تحلیل محتوا، روی کلیدواژه‌های نویسندگان مقالات صورت گرفت. با استفاده از نرم افزار "راور ماتریس"، دو ماتریس متقارن هم‌رخدادی برای اصطلاحات ایجاد، و از طریق نرم افزار اس پی اس این اصطلاحات موضوعی خوشه‌بندی شد. برای خوشه‌بندی از الگوریتم "پیوند درون گروهی" استفاده گردید. محاسبه شباهت بین موضوعات مقالات ازدواج و طلاق بر اساس شاخص شمول صورت گرفت. تحلیل محتوای مقالات در حوزه ازدواج و طلاق نشان داد که موضوعات زن و خانواده در هر دو حوزه دارای بیشترین بسامد است. نتایج خوشه‌بندی نشان داد که غالب خوشه‌های ازدواج با موضوعات اجتماعی و روانشناختی مرتبط است در حالی که در خوشه‌های طلاق، موضوعات روانشناختی و حقوقی نقش عمده‌ای دارد. این خوشه‌بندیها نشان داد که محور اصلی خوشه‌های موضوعی ازدواج، موضوع زن و برای حوزه طلاق، موضوع خانواده است و زن موضوع محوری مباحث حقوقی طلاق به شمار می‌رود. هم چنین نشان داده شد که ۰/۶۷ از موضوعات طلاق شبیه موضوعات ازدواج و ۰/۳۸ از موضوعات ازدواج، شبیه به

tavakoli@yazd.ac.ir

fatemeh.dehghani81@yahoo.com

maryam.nejabatian@yahoo.com

fsohieli@gmail.com

۱ - استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه یزد

۲ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علم سنجی دانشگاه یزد

۳ - مدیر گروه مشاوره وزارت ورزش و جوانان

۴ - نویسنده مسئول: استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور

موضوعات طلاق است. نکته‌ای که در مقالات مورد مطالعه کمتر به آن توجه شده، مسائل جنسی است. به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که موضوعات حوزه ازدواج کمتر به تعارضات زناشویی گرایش دارد. کلید واژه‌ها: تحلیل محتوای ازدواج، طلاق و ازدواج، خوشه‌بندی سلسله مراتبی، خانواده، زن.

مقدمه

خانواده آغازکننده روابط افراد است و به دلیل اهمیت و جایگاه ویژه‌اش در بقا و حیات انسانی از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده و با رویکردهای دینی، اخلاقی، فلسفی، اجتماعی و حقوقی مورد مطالعه قرار گرفته است. معمولاً نقطه شروع خانواده ازدواج است. ازدواج امری جهانی است که در تمام جوامع و در طول تاریخ وجود داشته است و به مجموعه‌ای از نیازهای انسانی پاسخ می‌دهد (فهیمی، ۱۳۸۰). ازدواج زن و مرد، منشأ تشکیل خانواده، و کوچکترین واحد اجتماعی است. بر اساس تعریف گلا دینگ^۱ (۱۳۸۶: ۱۴) ازدواج پیچیده‌ترین شکل رابطه انسانی است. انسان بدون ارتباط سازنده و سالم نمی‌تواند شکوفا شود. ارتباط مؤثر و سازنده سنگ زیربنای خانواده سالم و موفق، و یکی از پیچیده‌ترین روابط اجتماعی میان دو جنس متفاوت در جهان طبیعت است. ازدواج سمبلی از آرزوی خوشبختی تلقی می‌شود (فردریکسون^۲ و هاندلون^۳، ۱۹۹۴)؛ اما امروزه به عنوان گزینه‌ای از سبک زندگی تلقی می‌شود که ممکن است خوشبختی در پی نداشته باشد (برن اشتاین، ۲۰۰۰). ازدواج به عنوان مهم‌ترین و عالی‌ترین رسم اجتماعی برای دستیابی به نیازهای عاطفی افراد همواره مورد تأیید بوده و رابطه‌ای انسانی، پیچیده و بسیار ظریف است (نوابی نژاد، ۱۳۸۰: ۱۲).

در عوض، طلاق در فرهنگ ایرانی و تقریباً همه فرهنگها مذموم بوده است. بنا به تعریف گاتمن^۴ (۱۹۹۴: ۳۳)، طلاق فرایندی است که با تجربه بحران عاطفی هر دو زوج شروع می‌شود و با سعی در حل تعارضات زناشویی از طریق جدایی با ورود به موقعیتی جدید با نقشها و سبک زندگی متفاوت، پایان می‌یابد. یکی از مهم‌ترین آسیبهای خانوادگی طلاق است. کارشناسان بر این باورند که فرایند طلاق در بیشتر مواقع این سیر را طی می‌کند: اختلافات جزئی، تکرار اختلافات جزئی و جدی شدن آنها، جدایی یا بی‌میلی یکی از زوجین به طرف مقابل، قهرهای طولانی و

1 - Glading
2 - Fredericson
3 - Handlon
4 - Gottman

تکرار آن، خستگی زوجین از قهرها و درگیریها، طلاق عاطفی، طلاق قانونی (محمدی، ۱۳۸۳: ۶۴).

این پژوهش به مطالعه محتوایی مقالات نشریات علمی فارسی با موضوع ازدواج و طلاق و مقایسه مفاهیم آنها به روش تحلیل واژگانی می‌پردازد. این نوع از تحلیل می‌تواند در یافتن ارتباطات پنهان در یک حوزه از علم (هی، ۱۹۹۹؛ بردلت^۱، ۲۰۰۶؛ سوانسون و اسمالسر^۲، ۱۹۹۹)، کشف الگوهای ارتباطی بین موجودیتها (آسف و روریسا، ۲۰۱۳)، کشف تکامل تدریجی مفاهیم یک حوزه از علم یا فناوری (مان و بورنر^۳، ۲۰۰۴؛ بردلت، ۲۰۰۶)، گسترش یک فکر در یک دوره زمانی (آسف و روریسا، ۲۰۱۳؛ وانگ و اینابا، ۲۰۰۶)، آشکارسازی گرایشهای یک حوزه خاص (وانگ و اینابا، ۲۰۰۶)، درک ساختار شبکه‌های موضوعی (وانگ و اینابا، ۲۰۰۹؛ بردلت، ۲۰۰۶)، شناسایی موضوعات برجسته، اصلی و مهم یک حوزه (هی، ۱۹۹۹؛ آسف و روریسا، ۲۰۱۳؛ کومار و جان^۴، ۲۰۱۲؛ وانگ؛ موهانتی و مک کالوم^۵، ۲۰۰۶؛ کومار و جان، ۲۰۱۲)، کشف موضوعات مورد علاقه و مفاهیم غالب در آثار پژوهشگران (رایان و برنارد^۶، ۲۰۰۳؛ کومار و جان، ۲۰۱۲) کمک کند.

پژوهشهایی از این دست، تفاوت‌های ماهوی با پژوهشهای علوم تربیتی و علوم اجتماعی دارد که محور و متغیرهای اصلی آنها، انسان به عنوان وجود جدا و هم‌چنین اجتماعی است. همان گونه که از کارکرد آنها بر می‌آید، مسئله و اهداف اصلی در این نوع پژوهشها با دریافت، کشف و شناسایی روابط مفهومی در اسناد و متون در ارتباط است.

از این رو، مفاهیمی که این پژوهش به آنها توجه کرده، کلیدواژه‌هایی است که در مقالات فارسی علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی نشریات ایران در حوزه ازدواج و طلاق وجود دارد. با توجه به کارکرد تحلیل هم‌واژگانی، پژوهش می‌تواند به مسئله نامشخص بودن گرایشها و مفاهیم اساسی و مؤکد در پژوهشهای متخصصان ایرانی در حوزه ازدواج و طلاق بپردازد. روشن ساختن این جنبه‌های ناپیدا به سیاست‌گذاران و پژوهشگران کمک می‌کند که دغدغه‌های اصلی متخصصان و همین‌طور جنبه‌های مغفول، شناسایی شود. هر یک از کلیدواژه‌های متون مورد

-
- 1 - Bredillet
 - 2 - Swanson & Smallheiser
 - 3 - Mane & Börner
 - 4 - Kumar & Jan
 - 5 - Wang; Mohanty & McCallum
 - 6 - Ryan & Bernard

بررسی به عنوان یک متغیر در نظر گرفته می‌شود که از طریق ماتریسهای هم‌رخدادی رابطه هر متغیر (کلیدواژه) با متغیرهای دیگر (سایر کلیدواژه‌ها) محاسبه می‌شود و بر اساس این روابط، این متغیرها با فن خوشه‌بندی به محورهای متفاوت در حوزه ازدواج و طلاق تقسیم می‌شود.

هدف پژوهش، کشف و شناسایی روابط کلیدواژه‌های مقالات فارسی نشریات علمی ایران (ترویجی و پژوهشی) در زمینه ازدواج و طلاق با روش خوشه‌بندی سلسله مراتبی است. برای رسیدن به این هدف، باید به اهداف فرعی زیر دست یافت:

۱ - تعیین مقالات فارسی مرتبط با موضوع ازدواج و طلاق بر اساس نمایه‌نامه استنادی علوم

ایران

۲ - استخراج مفاهیم (کلیدواژه‌ها) مقالات فارسی مرتبط با موضوع ازدواج و طلاق

۳ - شناسایی مفاهیم اصلی (هسته) در مقالات فارسی مرتبط با موضوع ازدواج و طلاق بر

اساس توزیع پرتو^۱

۴ - سنجش شباهت نامتقارن مفاهیم حوزه ازدواج به طلاق و برعکس در مقالات فارسی حوزه

ازدواج و طلاق بر اساس شاخص شمول^۲

۵ - محاسبه تعداد حضور همزمان هر یک از مفاهیم اصلی با سایر مفاهیم اصلی در مقالات

فارسی با موضوع ازدواج و طلاق (تعیین هم‌رخدادی واژگانی)

۶ - ترسیم نمودارهای سلسله مراتبی مفاهیم اصلی مربوط حوزه ازدواج و حوزه طلاق بر اساس

هم‌رخدادی واژگانی آنها و بر اساس فن خوشه‌بندی سلسله مراتبی

۷ - خلاصه سازی و عنوان دهی به خوشه‌های مربوط به حوزه‌های ازدواج و طلاق

۸ - مقایسه خوشه‌بندیهای مربوط به حوزه‌های ازدواج و طلاق

توجه به مقالات نشریات به این دلیل است که نشریات ادواری در میان مدارک و منابع انتشاراتی به دلیل سرعت نشر و نقش مؤثری که در انتقال اطلاعات دارند از مهمترین منابع اطلاعات علمی به شمار می‌روند (اردلان افتخاری و چشمه سهرابی، ۱۳۸۹). در میان ادواریها، نشریات علمی - پژوهشی به عنوان اصلی‌ترین جایگاه ارائه نتایج پژوهشها و مطالعات اهمیت ویژه‌ای دارد (زارع، ۱۳۷۷) و بر خلاف مقالات همایشها، داوری عمیقی در مورد آنها شده، و یافته‌های آنها قابل اعتماد تر است. از این رو، کشف روابط موضوعی مقالات آنها کمکی مؤثر در

1 - Pareto Distribution

2 - Inclusion Index

دسته‌بندی موضوعی ادبیات پژوهشی هر حوزه به صورت عینی است. همچنین از این طریق می‌توان برنامه‌ریزی راهبردی در پژوهشها و سیاستهای پژوهشی در این حوزه را فراهم کرد (قهنویه، محمدی، یارمحمدی و عجمی، ۱۳۹۰). اهمیت زیاد موضوع ازدواج، طلاق و خانواده در ایران، انگیزه پژوهش بود.

روش پژوهش

پژوهش توصیفی، و از لحاظ نوع، کاربردی است که به تحلیل محتوای متون با رویکرد خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی می‌پردازد. از این رو، پژوهش از نظر ابزار، پژوهشی از نوع تحلیل اسنادی به شمار می‌رود. متون مورد تحلیل، مقالات فارسی نشریات علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی ایران است که تحت پوشش نمایه استنادی علوم ایران^۱ قرار دارند. پوشش زمانی این مقالات از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۲ است. برای استخراج اطلاعات مورد نیاز، دو بار در این پایگاه جستجو شد. در جستجوی اول، کلیدواژه ازدواج در فیلد "تمامی اقلام" جستجو شد. این جستجو از لحاظ زمانی از ابتدا تا سال ۱۳۹۲ محدود شد. در دفعه بعد، واژه طلاق در همان فیلد جستجو و از لحاظ زمانی، این جستجو نیز از ابتدا تا سال ۱۳۹۲ محدود شد. اجزای اطلاعاتی این جستجوها، شامل عنوان، کلیدواژه‌های مقالات و چکیده بود که به صورت دستی استخراج شد؛ سپس این اطلاعات به نرم افزار اکسل وارد شد و هر یک از عناوین مورد بررسی قرار گرفت تا معلوم شود که آیا واقعا آن عنوان به ازدواج یا طلاق مربوط است یا به صورت اتفاقی در آن، واژه ازدواج یا طلاق آمده است. در این بررسی در صورت نیاز به چکیده این مقالات نیز توجه می‌شد. پس از کنار گذاشتن عناوین نامربوط، ۲۷۵ رکورد اطلاعاتی در زمینه ازدواج و ۱۴۳ رکورد در زمینه طلاق باقی ماند که مبنای تحلیل پژوهش قرار گرفت.

در این پژوهش، پس از آزمون حالتهای مختلف، توزیع فراوانی استفاده از کلیدواژه‌های مورد استفاده در هر دو حوزه ازدواج و طلاق به صورت ۷۰/۳۰ تعیین گردید. فایلهای مربوط به هر یک از این دو حوزه به صورت جداگانه به نرم افزار "راور ماتریس" وارد و ماتریس متقارن هم‌خدادی این اصطلاحات ایجاد شد. ماتریس متقارن هم‌خدادی، ماتریس مربعی است که نشان می‌دهد هر موضوع با سایر موضوعات در چند مقاله به صورت مشترک است. وجود این ماتریسها،

1 - <http://isc.gov.ir/>

تحلیلهای خودکار موضوعی را با روشهایی مانند تحلیل شبکه‌های اجتماعی و خوشه‌بندی فراهم می‌آورد. در این پژوهش از روش خوشه‌بندی سلسه مراتبی^۱ بهره گرفته شد.

در پژوهش، پس از اعمال الگوریتمهای مختلف روی موضوعات کلیدی حوزه ازدواج و طلاق، این نتیجه به دست آمد که از نظر مفهومی مناسبترین و معنادارترین خوشه‌ها از الگوریتمی به نام "پیوند درون گروهی"^۲ به دست می‌آید؛ لذا این روش برای خوشه‌بندی موضوعات برگزیده شد. این روش، حالت تحول یافته روشی دیگر به نام "پیوند بین گروهی"^۳ است. در روش اخیر در هر مرحله برای تعیین فاصله هر خوشه از خوشه دیگر و ترکیب شبیه‌ترین خوشه‌ها، میانگین فاصله هر یک از اعضای (موجودیتهای) خوشه مورد نظر را با اعضای سایر خوشه‌ها محاسبه می‌کند؛ مثلاً اگر خوشه الف دارای اعضای ۱ و ۲ باشد و هم چنین خوشه ب دارای اعضای ۵، ۶ و ۷ باشد برای محاسبه فاصله خوشه الف و ب، میانگین فاصله‌های موجودیتهای (۵، ۱)، (۶، ۱)، (۷، ۱)، (۲، ۵)، (۲، ۶) و (۲، ۷) محاسبه می‌شود.

روش این پژوهش، که به میانگین پیوند درون گروه‌ها نیز شناخته می‌شود بر این مبنا است که میانگین فاصله درون هر خوشه را با سایر خوشه‌ها محاسبه می‌کند و هر کجا که کوچکترین میانگین به دست آمد، آن دو خوشه به عنوان دو خوشه‌ای تشخیص داده می‌شود که کمترین فاصله را دارد؛ لذا در آن مرحله ترکیب می‌شود و تشکیل یک خوشه بزرگتر را می‌دهد.

در ادامه برای محاسبه همپوشانی موضوعات ازدواج و طلاق، همپوشانی موضوعات این دو حوزه بر اساس شاخص شمول محاسبه شد. این شاخص، یک روش شباهت سنجی نامتقارن است که شباهت یک مجموعه فرضی به نام الف را به مجموعه فرضی ب، متفاوت از شباهت ب به الف می‌داند؛ یعنی در این پژوهش بر اساس شاخص شمول، شباهت موضوعات ازدواج به موضوعات طلاق از شباهت موضوعات طلاق به ازدواج متفاوت است. بر این اساس برای محاسبه شباهت موضوعی حوزه ازدواج به طلاق، میزان موضوعات مشترک بین این دو حوزه بر تعداد موضوعات طلاق تقسیم می‌شود. در برابر برای سنجش شباهت موضوعی حوزه طلاق به ازدواج، تعداد موضوعات مشترک آن دو بر تعداد موضوعات ازدواج تقسیم می‌شود. نتیجه، همیشه عددی بین صفر و یک است که اگر در ۱۰۰ ضرب شود درصد شباهت به دست می‌آید.

-
- 1 - Hierarchical Clustering
 - 2 - Within-Groups Linkage
 - 3 - Between-Groups Network

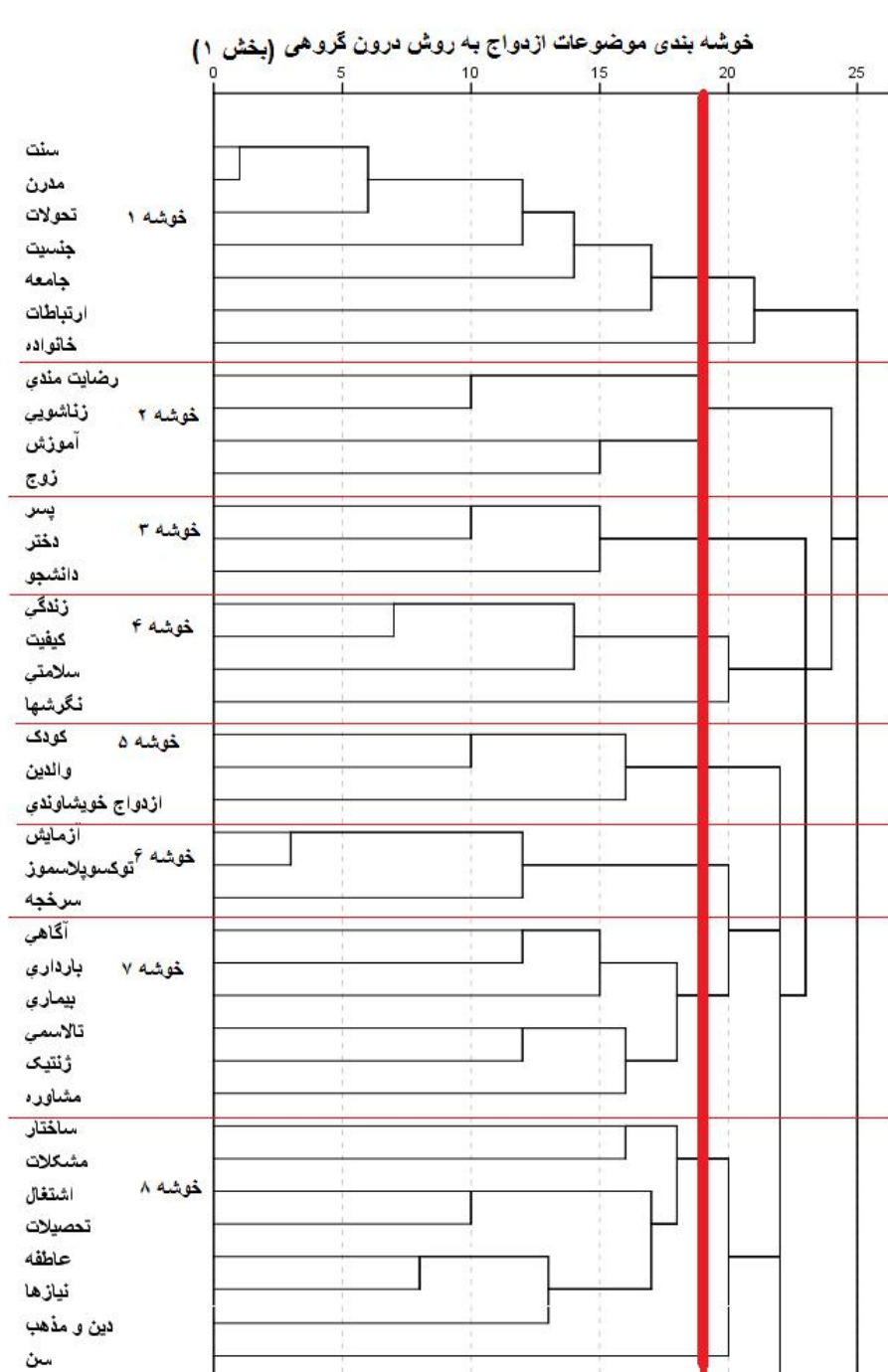
یافته‌ها

پس از یکدست سازی واژگان کلیدی مربوط به مقالات ازدواج در نشریات علمی ایران به زبان فارسی، مشخص شد که این مقالات، واژگانی متشکل از ۲۷۵ اصطلاح را در بردارد که مجموعاً ۱۹۱۶ بار به کار گرفته شده است. بررسی توزیع فراوانی به کارگیری هر یک از این اصطلاحات در مقالات، نشان داد که توزیع آنها به صورت ۳۰/۷۰ بر قاعده پرتو منطبق است به این صورت که ۳۰٪ از واژگان کلیدی این حوزه، ۷۰٪ از مجموع فراوانی را به خود اختصاص داده است و بقیه ۷۰٪ واژگان، تنها ۳۰٪ از مجموع کل فراوانی را در بردارد. این قاعده در صورتی جاری است که ۳۰٪ از کل ۲۷۵ اصطلاح کلیدی (یعنی ۸۲/۵ مورد)، ۱۳۴۱/۲ بار از ۱۹۱۶ تکرار (یعنی ۷۰٪) را به خود اختصاص بدهد. در عمل نشان داده شد که ۸۰ مورد از واژگان پرکاربرد، ۱۳۴۳ بار تکرار را به خود اختصاص داده که چیزی نزدیک به اندازه‌های قابل انتظار است. از لحاظ بسامدی، مشاهده شد که این موضوعات کلیدی، حداقل در هفت مقاله حضور دارد. فراوانی هر یک از این موضوعات کلیدی مطرح در حوزه ازدواج نشان داد که در حوزه ازدواج، بیشترین فراوانی به ترتیب به زن، خانواده، زناشویی، سن و دانشجو و مانند آن مربوط است. موضوعات کلیدی حوزه ازدواج در تصاویر ۱ و ۲ و همچنین جدول ۲ قابل مشاهده است.

عملیات مشابهی در مورد واژگان کلیدی مقالات فارسی مربوط به طلاق در نشریات علمی ایران صورت گرفت. پس از یکدست سازی، ۱۴۳ اصطلاح کلیدی باقی ماند که مجموعاً ۷۹۴ بار در مقالات به کار گرفته شده بود. بررسی توزیع فراوانی واژگان کلیدی مربوط به طلاق نیز نشان داد که توزیع ۳۰/۷۰ بر این واژگان حاکم است. طبق انتظار، اگر ۴۲/۹ مورد از اصطلاحات کلیدی مجموعاً ۵۵۵/۸ بار تکرار شده باشد، رابطه ۳۰/۷۰ بر مبنای توزیع پرتو حاکم خواهد بود. در عمل مشاهده شد که ۴۴ اصطلاح کلیدی، ۵۳۲ بار، مورد استفاده قرار گرفته که این نیز به مقدار مورد انتظار نزدیک است. از لحاظ بسامدی، مشاهده شد که این موضوعات، حداقل در شش مقاله مربوط به طلاق حضور دارد. فراوانی هر یک از این موضوعات کلیدی نشان داد که در حوزه طلاق، بیشترین فراوانی به ترتیب به خانواده، زن، زوج، زناشویی، حقوق، قانون و... است. موضوعات کلیدی حوزه طلاق در تصویر ۳ و همچنین جدول ۲ قابل مشاهده است.

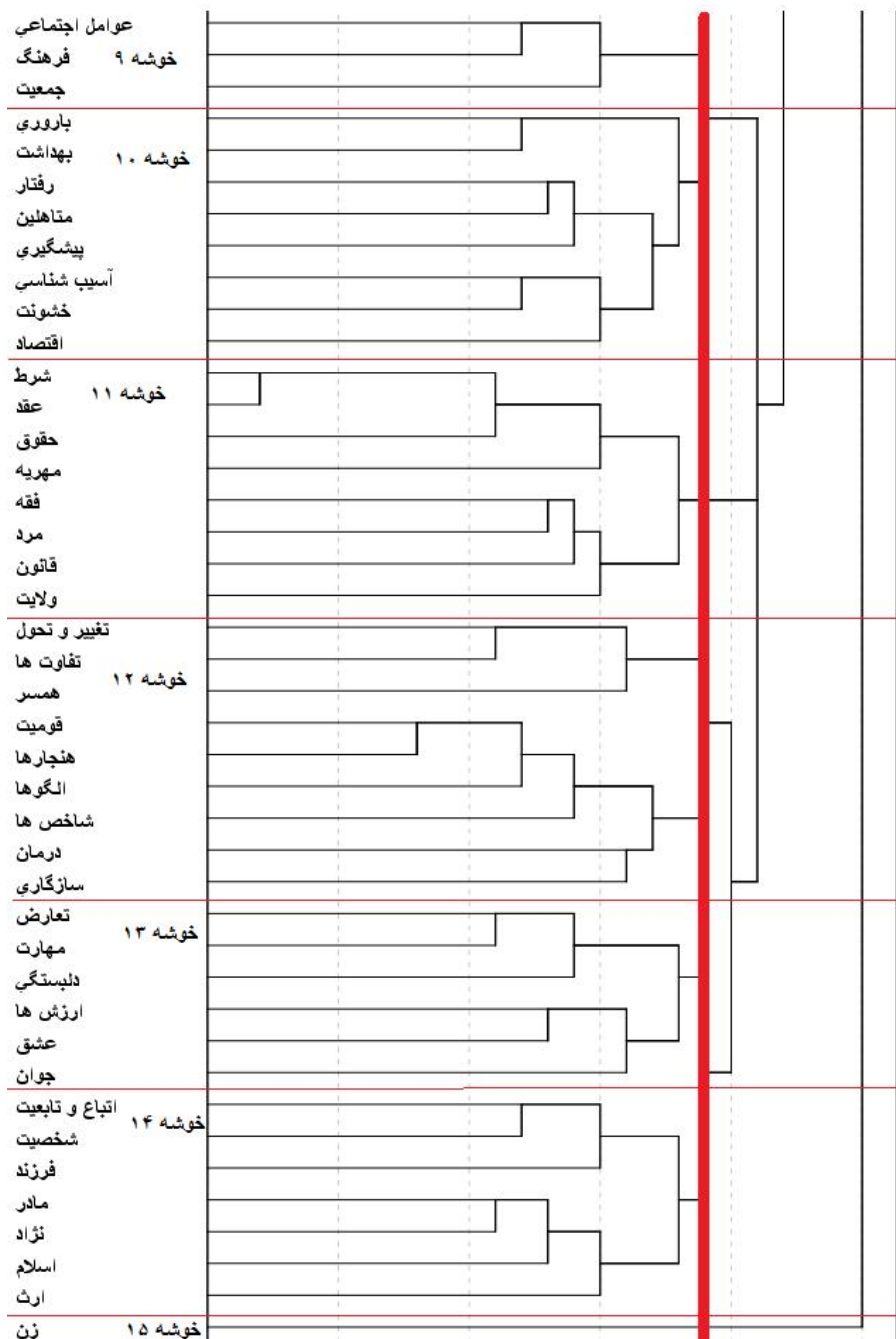
پس از تعیین موضوعات کلیدی به تفکیک هر حوزه، میزان هم‌رخدادی هر موضوع با موضوعات دیگر از طریق نرم‌افزار راور ماتریس محاسبه شد؛ به عبارتی، تعیین شد که هر موضوع

از موضوعات کلیدی ازدواج با هر یک از موضوعات دیگر در آن حوزه در چند مقاله به صورت مشترک حضور دارد. با توجه به اینکه موضوعات کلیدی حوزه ازدواج ۸۰ مورد بود، این کار هشتاد در هشتاد بار (یعنی ۶۴۰۰ بار) تکرار، و ماتریسی حاصل از ۶۴۰۰ سلول تشکیل شد که دارای هشتاد سطر و هشتاد ستون بود. همین کار نیز برای موضوعات کلیدی مقالات حوزه طلاق انجام شد. با توجه به اینکه تعداد موضوعات کلیدی آن ۴۵ مورد است، ماتریس مقارن هم‌خدادی حوزه طلاق دارای ۴۵ سطر و ۴۵ ستون بود. وجود این ماتریسها، امکان خوشه‌بندی سلسه مراتبی را فراهم آورد. با استفاده از نرم‌افزار IBM SPSS 20 و استفاده از امکان Hierarchical Clustering در گزینه Classify از منوی Analyze با روش درون گروهی، دو بار خوشه‌بندی صورت گرفت: یک بار برای موضوعات کلیدی مربوط به ازدواج و بار دیگر برای موضوعات مربوط به طلاق. نتایج این خوشه‌بندیها در تصاویر ۱، ۲ و ۳ آمده است. تصویر ۱ و ۲ نشانگر روابط سلسه مراتبی بین موضوعات ازدواج است که ۱۵ خوشه از آن مشخص شده است. از آنجا که طول این نمودار زیاد است و نمایش یک جای آن به صورت واضح در یک صفحه نیست به دو بخش تقسیم، و در دو تصویر جداگانه ارائه شده است. تصویر ۳ نیز روابط سلسه مراتبی ۴۵ موضوع کلیدی مربوط به طلاق را نشان می‌دهد که می‌توان ۱۱ خوشه از آن مشخص کرد.

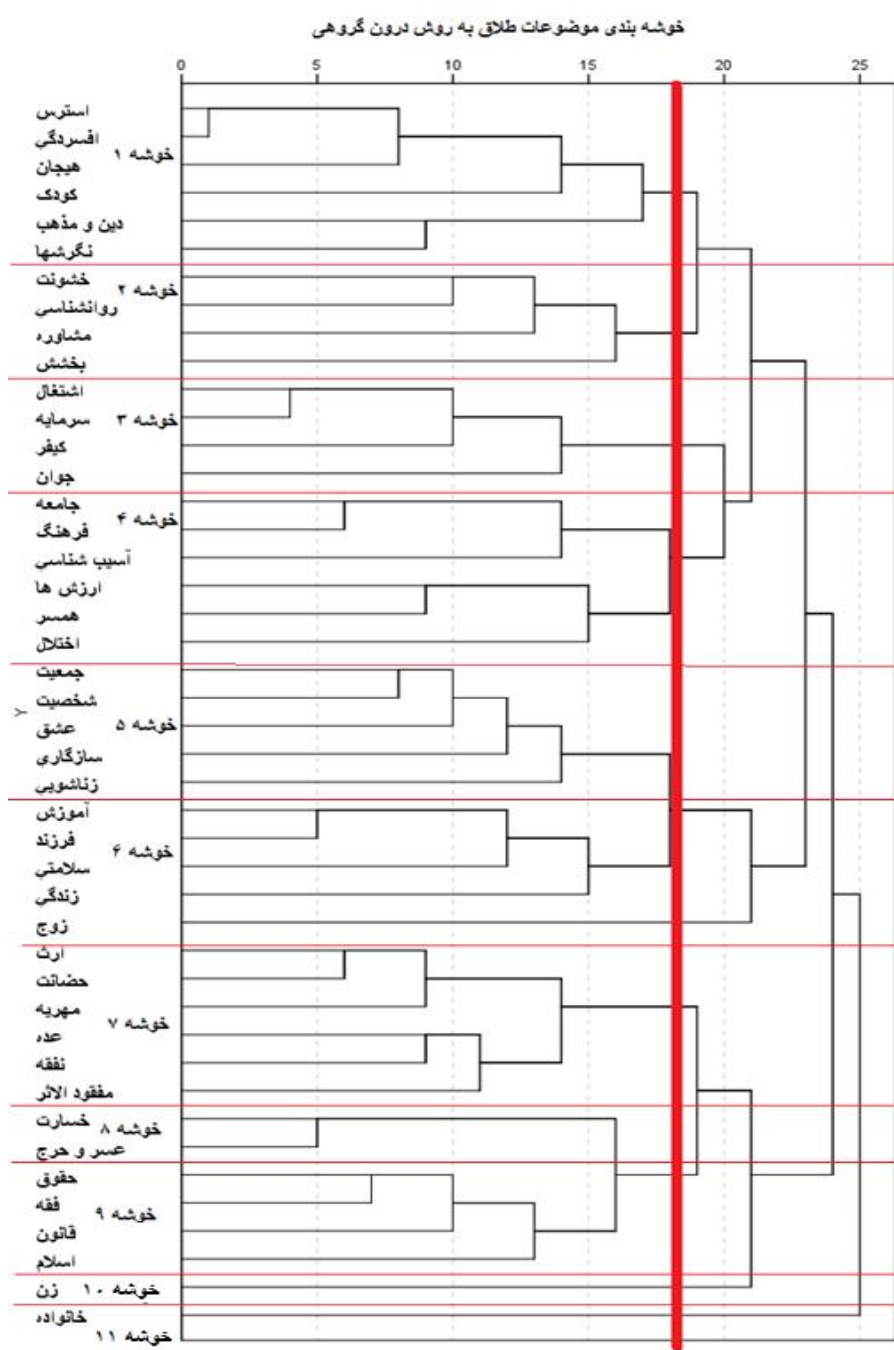

تصویر ۱: خوشه بندی سلسله مراتبی موضوعات کلیدی ازدواج در مقالات علمی نشریات فارسی ایران (بخش ۱)

خوشه بندی موضوعات ازدواج به روش درون گروهی (بخش ۲)

تصویر ۲: خوشه بندی سلسله مراتبی موضوعات کلیدی ازدواج در مقالات علمی نشریات فارسی ایران (بخش ۲)

تصویر ۳. خوشه بندی سلسله مراتبی موضوعات کلیدی طلاق در مقالات علمی نشریات فارسی ایران

یکی از کارهایی که پس از رسم نمودار سلسله مراتبی روابط موضوعات و تعیین خوشه‌ها صورت می‌گیرد، دادن عنوان یا برچسب به هر یک از خوشه‌ها است که استاندارد خاصی برای آن نیست. یکی از روشهای این کار، ایجاد یک عبارت یا مضمون بر اساس اصطلاحات هر خوشه است. تعیین این مضمونها بر ذهن و سلیقه متخصصان موضوعی متکی است. در جدول ۱ به ترتیب مضامین مربوط به خوشه‌های ازدواج و طلاق آمده است.

جدول ۱: عناوین خوشه‌های مربوط به ازدواج (با توجه به روابط نمودار سلسله مراتبی ازدواج و طلاق: تصویر ۱، ۲ و ۳)

خوشه	ازدواج	طلاق
۱	سنت و مدرنیسم و تحولات اجتماعی: در زمینه جنسیت، ارتباطات و خانواده	روانشناسی: مسائل هیجانی و خلقی (تنش و افسردگی) با محوریت کودکان و نگرشهای دینی
۲	رضایتمندی زناشویی: آموزش	روانشناسی: خشونت، مشاوره و بخشش
۳	دانشجویان پسر و دختر	اشتغال و سرمایه با محوریت جوانان
۴	کیفیت زندگی و سلامتی	آسیب شناسی ارزشهای فرهنگی و اجتماعی
۵	کودکان و والدین: بیشتر با محوریت ازدواج خویشاوندی	سازگاری زناشویی: با محوریت شخصیت و عشق
۶	آزمایش توکسوپلاسماوز و بیماری سرخچه	فرزندان: آموزش و سلامت زندگی
۷	بارداری: بیماری تالاسمی و مشاوره ژنتیک	حقوق و تکالیف زن: ارث، حضانت، مهریه، عده، نفقه (دو مورد اخیر تأکید بر مفقود الاثر دارد)
۸	نیازها و مشکلات: از جنبه اشتغال، تحصیلات، عاطفی، دینی و سن	عسر و حرج و خسارت
۹	جمعیت و عوامل فرهنگی و اجتماعی	حقوق، فقه، قانون با محوریت اسلام
۱۰	آسیب شناسی، بهداشت و پیشگیری: در موضوعات رفتار، خشونت، اقتصاد و باروری	زن (رانت مباحث حقوقی)
۱۱	مباحث فقهی و حقوقی: شرط عقد، مهریه، ولایت و مردان	خانواده (رانت کلی)
۱۲	تغییر و تحولات و تفاوتها از جنبه قومیتی، هنجاری، شاخصها، الگوها و سازگاری	
۱۳	دلبستگی، عشق و ارزشها در جوانان	
۱۴	نژاد و تابعیت، فرزندان، مادر و ارث	
۱۵	زن (رانت ^۱ کلی)	

سمت راست جدول ۱ نشان می‌دهد که مقالات فارسی مربوط به حوزه ازدواج در نشریات علمی فارسی، پانزده محور اصلی را در بر می‌گیرد که این محورها به طور کلی در درون موضوع کلی تر به نام زن قرار دارد. اصطلاحاً به این موضوع رانت گفته می‌شود. از لحاظ ظاهری، اگر در نمودار سلسله مراتبی خط شاخص را به گونه‌ای عمود کنیم که تنها دو خوشه به دست آید و خوشه انتهایی تنها یک عضو داشته باشد و بقیه موضوعات در خوشه دیگر قرار گیرد، خوشه‌ای که یک عضو دارد، رانت نامیده می‌شود؛ مثلاً در تصویر ۱، اگر از نقطه ۲۴ یک خط بر نمودار عمود کنیم، چنین حالتی پیش می‌آید که اصطلاحاً خوشه پایینی، یعنی خانواده یک رانت است. سمت چپ جدول ۱ نیز نشان می‌دهد که مقالات فارسی مربوط به حوزه طلاق در نشریات علمی فارسی، یازده خوشه را به خود اختصاص داده، و رانت این خوشه‌بندی خانواده است. اگر، تنها خوشه‌های ۷، ۸، ۹ و ۱۰ را، که روی هم تشکیل یک خوشه بزرگتر در حوزه مسائل حقوقی و فقهی می‌دهد به صورت یک خوشه‌بندی مستقل فرض کنیم، می‌بینیم که رانت آن موضوع زن است. از این رو بر خلاف حوزه ازدواج در حوزه طلاق موضوع زن تنها رانت مباحث فقهی و حقوقی است؛ به عبارتی از لحاظ معنایی، خوشه‌های رانت نشان می‌دهد که محور اصلی مقالات در بیشتر موضوعات مربوط به ازدواج، زن بوده است ولی در بحث طلاق، مباحث حقوقی و فقهی بیشتر بر مسأله زن تأکید دارد.

جدول ۲: موضوعات مشترک و غیر مشترک بین مقالات علمی ازدواج و طلاق در نشریات ایران

موضوعات ویژه طلاق	موضوعات ویژه ازدواج			موضوعات مشترک	
۱. استرس	۳۷. تغییر و تحول	۲۰. ساختار	۱. سنت	۱۶. سازگاری	۱. کودک
۲. افسردگی	۳۸. تفاوت‌ها	۲۱. مشکلات	۲. مدرن	۱۷. زناشویی	۲. دین و مذهب
۳. هیجان	۳۹. قومیت	۲۲. تحصیلات	۳. تحولات	۱۸. آموزش	۳. نگرشها
۴. روانشناسی	۴۰. هنجارها	۲۳. عاطفه	۴. جنسیت	۱۹. فرزند	۴. خشونت
۵. بخشش	۴۱. الگوها	۲۴. نیازها	۵. ارتباطات	۲۰. سلامتی	۵. مشاوره
۶. سرمایه	۴۲. شاخص‌ها	۲۵. سن		۲۱. زندگی	۶. اشتغال
۷. کیفیت	۴۳. درمان			۲۲. زوج	۷. جوان
۸. اختلال	۴۴. تعارض	۲۶. عوامل اجتماعی	۶. رضایتمندی	۲۳. ارث	۸. جامعه
۹. حضانت	۴۵. مهارت	۲۷. باروری	۷. پسر	۲۴. مهریه	۹. فرهنگ
۱۰. عده	۴۶. دلبستگی	۲۸. بهداشت	۸. دختر	۲۵. حقوق	۱۰. آسیب‌شناسی
۱۱. نفقه	۴۷. عشق	۲۹. رفتار	۹. دانشجو	۲۶. فقه	۱۱. ارزش‌ها
۱۲. مفقودالتر		۳۰. متأهلان		۲۷. قانون	۱۲. همسر
۱۳. خسارت	۴۸. اتباع و تابعیت	۳۱. پیشگیری	۱۰. کیفیت	۲۸. اسلام	۱۳. جمعیت
۱۴. عسر و حرج	۴۰. مادر	۳۲. اقتصاد	۱۱. ازدواج	۲۹. زن	۱۴. شخصیت
	۵۰. نژاد		خویشاوندی	۳۰. خانواده	۱۵. عشق
			۱۲. آزمایش		
		۳۳. شرط	۱۳. توکسوپلاسموز		
		۳۴. عقد	۱۴. سرخچه		
		۳۵. مرد	۱۵. آگاهی		
		۳۶. ولایت	۱۶. بارداری		
			۱۷. بیماری		
			۱۸. تالاسمی		
			۱۹. ژنتیک		

نکته دیگری که در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت، شباهت موضوعات کلیدی حوزه‌های ازدواج و طلاق به یکدیگر بود. محاسبه شباهت به صورت نامتقارن و با استفاده از شاخص شمول و با توجه به جدول ۲ صورت گرفت. جدول ۲، موضوعات مشترک بین حوزه ازدواج و طلاق و هم‌چنین موضوعات ویژه ازدواج و طلاق (غیر مشترک) را نشان می‌دهد. موضوعات ویژه ازدواج

بر اساس نمودارهای تصویر ۱ و ۲ و موضوعات ویژه طلاق بر اساس نمودار تصویر ۳، همراه با خوشه‌های مربوط به خود آمده است؛ مثلاً در موضوعات ویژه ازدواج، موضوعاتی چون سنت، مدرن، تحولات، جنسیت، جامعه و ارتباطات در خوشه اول تصویر ۱ قرار دارد که در این جدول با یک خط افقی مقطع از بقیه جدا شده است. در خوشه ۱ از تصویر ۱، موضوع خانواده نیز وجود دارد ولی چون از دسته موضوعات مشترک بین ازدواج و طلاق است در جدول ۲ در ستون مربوط به موضوعات ویژه ازدواج نیامده است.

جدول ۲، هم چنین نشان می‌دهد که از موضوعات مورد مطالعه، ۳۰ مورد بین ازدواج و طلاق مشترک بوده است. در برابر، ۵۰ موضوع وجود دارد که تنها در مقالات مربوط به ازدواج مورد توجه قرار گرفته است. این جدول هم چنین نشان می‌دهد، ۱۴ موضوع هست که تنها در مقالات حوزه طلاق به کار رفته است. از این رو، می‌توان گفت که مقالات حوزه ازدواج روی هم رفته ۸۰ موضوع و مقالات حوزه طلاق، ۴۴ موضوع را مورد توجه قرار داده است. بر این اساس، می‌توان شباهت نامتقارن حوزه طلاق به ازدواج و ازدواج به طلاق را به صورت زیر محاسبه کرد:

$$\text{شباهت حوزه طلاق به ازدواج} = \frac{30}{44} = \sim 0/67$$

$$\text{شباهت حوزه ازدواج به طلاق} = \frac{30}{80} = \sim 0/38$$

محاسبه شباهت موضوعات طلاق به ازدواج نشان داد که ۰/۶۷ یا به عبارتی ۶۷ درصد از موضوعات طلاق، همانهایی است که در ادبیات ازدواج نیز به کار رفته است. در برابر، تنها ۰/۳۸ یا به عبارتی ۳۸ درصد از موضوعات ازدواج، شبیه به موضوعات طلاق و ۶۲٪ مابقی، متفاوت از آن است.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل محتوای مقالات علمی فارسی و منتشره شده در ایران در حوزه ازدواج و طلاق نشان داد که موضوعات زن و خانواده در هر دو حوزه دارای بیشترین بسامد است. قرار گرفتن زن به عنوان موضوع مرکزی در حوزه ازدواج، قابل پیش‌بینی است. از لحاظ شناختی، زن، ازدواج و خانواده در کنار هم مطرح می‌شود؛ به عنوان مثال، نمایه نامه فصلنامه کتاب زنان شماره ۲۴-۲۷،

موضوع زن، ازدواج و خانواده را به عنوان یکی از مباحث مرتبط در کنار هم مورد توجه قرار داده است. جالب اینجا است که برودبنت^۱ (۲۰۱۴: ۱) در مطالعه تحلیلی در مورد ۱۵۷ پایان‌نامه مربوط به ازدواج و خانواده درمانی دریافت که دو سوم از پایان‌نامه‌های مربوط به این موضوع در دوره مورد مطالعه (۲۰۰۸ - ۲۰۰۵) توسط زنان انجام شده است؛ به این معنا که گرایش پژوهشگران زن به پرداختن به موضوع ازدواج نیز بیشتر است.

این مسئله بدیهی، که موضوع زن در مباحث ازدواج و خانواده به عنوان یک موضوع برجسته به شمار می‌آید، این سؤال مهم را بر می‌انگیزد که چرا موضوع زن، موضوع مرکزی حوزه ازدواج است و چرا مثلاً موضوع مرد چنین اهمیتی در ادبیات علمی و غیر علمی ندارد. بررسی ادبیات قدیم نشان می‌دهد که زنان از این بابت در بحث ازدواج اهمیت دارند که زندگی مردان و در پی آن، خانواده در گروه زنان خوب است در حالی که بر عکس آن، یعنی کیفیت زندگی زنان کمتر مورد توجه بوده است.

در پژوهش اسعدی فیروزآبادی (۱۳۸۹)، که به تحلیل محتوای موضوع خانواده در قابوسنامه پرداخته است و نگاهی به خانواده در ادبیات قرون گذشته دارد، نتیجه گرفته می‌شود که در اثر عنصرالمعالی "زنان به طور مطلق موجوداتی لطیف طبع، کم عقل و ستیزه جویند که گاه همپایه کودکانند". به عنوان یک دلیل، شاید موضوع زن در چنین آثاری به این سبب مهم دانسته شده است که زندگی مرد به یک زن خوب وابسته است که باید بدقت انتخاب شود و به علت کم عقلی و سایر مشکلاتی که دارند، این دقت لازم است. این نکته را می‌توان بر اساس یافته‌های خانجانی (۱۳۹۱) نیز تأیید کرد. او که به تحلیل محتوای گلستان و بوستان سعدی در زمینه ازدواج، خانواده و فرزندپروری پرداخته است، در می‌یابد که از نگاه گلستان و بوستان سعدی، مهارت انتخاب همسر[زن] یکی از مهارت‌های مهم در زمینه ازدواج و از موضوعات پر بسامد در این دو منبع است. بنابراین، محوری بودن موضوع زن در ادبیات قدیمی به این دلیل است که زندگی مردان (به عنوان محور) تابعی از انتخاب زن است. البته تحلیلهای دیگری در آثار ادبی هست که به اهمیت موضوع زن در بحث ازدواج از دریچه دیگری نگاه می‌کند؛ مثلاً اشرف زاده و رضایی (۱۳۹۰)، که به عشق و همسرگزینی در خمسه نظامی پرداخته‌اند، بیان می‌کنند: "[زنان] هدایتگر مردانند و از راه عشق، ایشان رابه حقیقت رهنمون می‌کنند. در آثار نظامی، نگرش منفی نسبت به زنان نایاب

است". همین‌طور که می‌بینیم، گرچه نگاه به زن در این اثر مثبت است، هنوز پرداختن به زن از محوریت مرد است؛ به عبارتی از آنجا که نفعی به مردان می‌رساند و یعنی آنان را به حقیقت رهنمون می‌کنند، مهم هستند.

تحلیل متون ادبی جدید با موضوع زنان نشان می‌دهد که هنوز ازدواج به عنوان یکی از محورهای اساسی مرتبط با موضوع زن است. بشیری و محمودی (۱۳۹۰) به بررسی مقایسه‌ای موضوعات و درونمایه‌های مرتبط با زنان در داستانهای زن محور زنان داستان نویس (۱۳۰۰ - ۱۳۸۰) محتوا در دو دوره پیش و پس از انقلاب اسلامی به روش تحلیل محتوا پرداخته‌اند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که عشق، رایجترین موضوع در داستانهای زنانه است و در تمام این داستانها، عشق به جنس مخالف از نگاه زن داستان باید به ازدواج منتهی شود؛ اما مردان همیشه اینگونه به عشق نگاه نمی‌کنند. آنها نشان می‌دهند که یکی از پربسامدترین موضوعات داستانهای زنان در دوره قبل از انقلاب، ازدواج و مسائل مربوط به آن است. در دوره پس از انقلاب اسلامی، هم‌چنان ازدواج و زندگی زناشویی از موضوعات رایج در داستانهای نویسندگان زن است. دغدغه ازدواج در وجود بیشتر شخصیت‌های زن در این آثار وجود دارد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، موضوع زن، تنها محور موضوعات حقوقی مربوط به طلاق است نه محور اساسی تمامی مباحث طلاق. شاید، قرار گرفتن زن به عنوان موضوع محوری پژوهشهای حقوقی در مبحث طلاق ناشی از آسیب‌پذیری زنان است؛ چون آنچه در مسئله طلاق می‌تواند به جلوگیری از آسیب‌پذیری زنان کمک کند، پشتیبانی حقوقی از آنها و پرداختن به حقوقشان است. احمدی موحد (۱۳۸۷) از قول دورکیم، آثار منفی ازدواج را متوجه زنان می‌داند و به عنوان مثال براساس تجزیه و تحلیلهای او از آمارهای خودکشی نشان می‌دهد که ازدواج، مرد را در مقابل خودکشی حفظ می‌کند در حالی که برای زن چنین موقعیتی را به وجود نمی‌آورد. مک لود و کسلر^۱ (۱۹۸۴) در مطالعه تفاوت‌های جنسیتی از نظر آسیب‌پذیری در برابر حوادث ناخوشایند زندگی، نشان می‌دهند که تأثیر احساسی حوادث ناخوشایند زندگی بر زنان به طور معناداری از مردان بیشتر است. دمسی^۲ (۲۰۰۲) در پژوهشی با عنوان چه کسی بیشترین سود را از ازدواج می‌برد با توجه به مطالعات میدانی صورت گرفته، این فرضیه را بیان می‌کند که مردان بیشتر از زنان از ازدواج بهره می‌گیرند. او در پژوهش خود، که در مورد ۴۵ زن و ۴۰ شوهر انجام داد، این نکته را

1 - Kessler and McLeod

2 - Dempsey

تأیید کرد. در کنار آن می‌توان چنین برداشت کرد که زنان به صورت بالقوه، می‌توانند بیشترین آسیب را از ازدواج ببینند.

نگاه به دو متغیر زن و حقوق در پژوهشی که توسط غیاثی، قلتاش، فلاحی و مرادی (۱۳۹۰) با روش تحلیل محتوا صورت گرفته است، وجود دارد. آنها به مطالعه حقوق زنان در کتابهای علوم اجتماعی مقطع متوسطه ایران پرداختند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که در مجموع بیشترین توجه در بعد شناختی به عوامل حقوق زن مربوط، و سایر ابعاد عاطفی و عملکردی نادیده گرفته شده است. بنابراین، پرداختن به حقوق زنان در ادبیات مربوط به طلاق نشان می‌دهد که در کانون توجه قرار گرفتن این دو متغیر با یکدیگر، ناشی از درک عمومی از مسائل اصلی طلاق است که در متون درسی و ادبیات پژوهشی انعکاس یافته است. در عوض، یافته‌های اسحاقی (۱۳۹۰) در زمینه بررسی محتوای سرفصلهای دوره کارشناسی مطالعات خانواده نشان می‌دهد که با توجه به اهمیت موضوع زن در بحث ازدواج و خانواده، دروسی که اختصاصاً به موضوع پرداخته باشد، وجود ندارد. شاید این نشان از ناهماهنگی بین ادبیات مربوط به ازدواج و طلاق به عنوان موضوعات اصلی خانواده و دروس دانشگاهی نیز دارد.

نکته جالب توجه در یافته‌های این پژوهش، قرار گرفتن موضوع خانواده در کانون موضوعات مربوط به طلاق است در حالی که موضوع خانواده در حوزه ازدواج بیشتر با موضوعات اجتماعی مانند "سنت و مدرنیسم، جنسیت و ارتباطات" مطرح شده است. در حوزه ازدواج، موضوعات اجتماعی و روانشناختی نقش عمده‌ای دارد. این واقعیت با گفته فینچامد و برادبری^۱ (۱۹۹۰: ۲۳) منطبق است که معتقدند اغلب پژوهشهای اولیه در زمینه ازدواج به دست جامعه‌شناسان صورت گرفته است و موضوعات این پژوهشها به مسائل جامعه‌شناختی (مانند درآمد، سن، دین، نژاد) و متغیرهای روانشناختی (مانند شخصیت، احساس نسبت به درآمد، جامعه‌شناسی کودکی) می‌پرداخت که هنوز هم این گونه مطالعات ادامه دارد.

نکته‌ای که در مقالات مورد مطالعه کمتر به آن توجه شده، مسائل جنسی است به گونه‌ای که در هیچ‌کدام از خوشه‌های ازدواج و طلاق، موضوعی درباره مسائل جنسی وجود ندارد. هامیلتون^۲ (۱۹۸۴) در کتاب خود با عنوان "پژوهشی درباره ازدواج"، بیان می‌کند که از حدود دهه ۱۹۲۰ مطالعات حوزه ازدواج شروع شده و توجه اولیه در این مطالعات به مسائل جنسی مربوط است.

1 - Finchamhd andBradbury
2 - Hamilton

توکلی زاده راوری و نجابتیان (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود در زمینه تحلیل مقالات روانشناسی ازدواج در پایگاه مدلاین دریافتند که دو خوشه بزرگ از موضوعات مربوط به این مقالات به مسائل جنسی تعلق دارد و جالبتر از همه اینکه طی گذشت دو دهه، همنشینی و ترکیب این موضوعات در مقالات مورد مطالعه ثابت مانده است. شاید، غفلت در پرداختن به مسائل جنسی در مطالعات مربوط به ازدواج در ایران را بتوان از این پژوهش نتیجه گرفت. اهمیت پرداختن به مسائل جنسی تا آنجا است که در پژوهش تحلیلی امین الرعایا، عطاری و حسن زاده (۱۳۸۹)، که با هدف مطالعه نیازسنجی پژوهشی در حیطه علوم رفتاری و اولویت‌بندی آنها از دیدگاه دست‌اندرکاران بهداشت روان شهر اصفهان صورت گرفت، اولویتهای پژوهشی از دیدگاه روانشناسان: "شامل بررسی نیازهای جنسی نوجوانان و راه‌های کنترل و تعادل آن متناسب با فرهنگ دینی" در کنار چند موضوع دیگر شناخته شد.

موضوعاتی که در پژوهشهای دیگر به عنوان علت‌های طلاق به آنها اشاره شده است، تطابق چندان‌ی با موضوعات هسته‌ای ندارد که به عنوان موضوعات هسته طلاق در این پژوهش تعیین شده است. در اثر احمدی موحد (۱۳۸۷) نداشتن توافق اخلاقی، تنفر و کراهت زوج، تنفر و کراهت زوجه، اعتیاد، نازایی، داشتن زنهای دیگر، اختلاف سن، فساد اخلاق زوج از علت‌های مربوط به طلاق در ایران نام برده شده است در حالی که این موضوعات بین موضوعات اصلی مربوط به طلاق در مقالات نشریات علمی فارسی وجود ندارد. هم‌چنین حبیب‌پور گتایی و نازک‌تبار (۱۳۹۰) در پژوهش خود، که به علت‌های طلاق در استان مازندران پرداختند، دریافتند که در صدر تمامی عوامل مؤثر بر طلاق در استان مازندران عوامل فرهنگی قرار دارد در حالی که در مباحث مربوط به طلاق در ادبیات نشریات علمی فارسی ایران، موضوعات اجتماعی و فرهنگی وجهه غالب ندارد. یافته‌های پژوهش با نتایج هنریان و یونسی (۱۳۹۰) در زمینه عوامل یا متغیرهای طلاق، همخوانی زیادی دارد. آنها در پژوهش خود با عنوان بررسی علت‌های طلاق در دادگاه‌های خانواده تهران دریافتند که به ترتیب عدم مهارت ارتباطی، بیماری روحی، عدم بلوغ فکری، اعتیاد و عدم مسئولیت‌پذیری از جمله عوامل اصلی طلاق است. همه این موضوعات به گونه‌ای با مباحث روانشناسی در ارتباط است. در این پژوهش، مشخص شد که وجهه غالب موضوعات حوزه ادبیات طلاق در نشریات فارسی ایران، مباحث روانشناسی در کنار مباحث حقوقی است.

نگاه به جدول ۱ نشان می‌دهد که موضوعات مربوط به تعارضات زناشویی در ادبیات نشریات

اصلی مباحث مربوط به این ادبیات را تشکیل بدهد. تمرکز کمتر بر این موضوعات با دستاورد فینچام، استانلی و بیچ^۱ (۲۰۰۷) همخوانی دارد. آنها به فرایند دگرگونی در موضوعات مورد توجه در روانشناسی ازدواج پرداختند و دریافتند که مطالعه ادبیات مربوط نشان از تغییر مسیر موضوعات روانشناسی ازدواج، از مبحث تعارضات زناشویی به مبحث گذشت و بخشش دارد.

به طور کلی تحلیل محتوای مقالات فارسی علمی (ترویجی و پژوهشی) نشریات ایران در زمینه ازدواج و طلاق با روش خوشه‌بندی سلسله مراتبی نشان داد که محور اصلی پژوهشها در حوزه ازدواج، موضوع زن و در حوزه طلاق، موضوع خانواده است و زن در موضوعات حقوقی طلاق نقش محوری دارد. توجه به جدول ۲ نشان می‌دهد که مباحث مشترک مربوط به ازدواج و طلاق را می‌توان در طبقه‌های جامعه‌شناسی، روانشناسی، حقوق و تا اندازه‌ای اقتصاد جای داد. موضوعات مربوط به طبقه پزشکی تنها در حوزه ازدواج مورد توجه قرار گرفته است و در برابر، موضوعات روانشناسی و حقوق در حوزه طلاق برجستگی زیادتری دارد و مباحث جامعه‌شناسی در حوزه طلاق، کاهش چشمگیری پیدا می‌کند. هم‌چنین در ادبیات مربوط به ازدواج و طلاق در نشریات علمی فارسی، جای موضوعات مربوط به مسائل جنسی خالی است و به موضوعاتی مانند اعتیاد و سایر عوامل طلاق به اندازه کافی پرداخته نشده است.

منابع

- احمدی موحد، محمد (۱۳۸۷). شاخص‌های ازدواج و طلاق و بررسی تغییرات آن در کشور با تأکید بر آمارهای استانی طی سال‌های ۸۶ - ۸۱. فصلنامه جمعیت. ۶۴ - ۶۳: ۱ تا ۲۶.
- اردلان افتخاری، سامیه؛ چشمه سهرابی، مظفر (۱۳۸۹). ارزیابی کمی و کیفی نشریه کتابداری و اطلاع رسانی آستان قدس رضوی از بهار ۱۳۷۷ تا بهار ۱۳۸۷. کتابداری و اطلاع رسانی. ۱۳(۳): ۵۳ تا ۸۴.
- اسحاقی، محمد (۱۳۹۰). بررسی رشته مطالعه خانواده. مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی. ۴۸: ۱۱۳ تا ۱۱۹.
- اسعدی فیروز آبادی، مریم السادات (۱۳۸۹). خانواده در قابوس نامه. شعر پژوهی (بوستان ادب - علوم اجتماعی و انسانی). ۲(۲): ۳۱ - ۴۹.
- اشرف زاده، رضا؛ رضایی، رقیه (۱۳۹۰). عشق و همسرگزینی در خمسه نظامی. فصلنامه تخصصی ادبیات فارسی. ۷(۲۴): ۳۹ تا ۶۴.
- امین الرعایا، مهین؛ عطاری، عباس؛ حسن زاده، اکبر (۱۳۸۹). اولویت‌های پژوهشی حیطه علوم رفتاری از دیدگاه دست‌اندرکاران بهداشت روان در شهر اصفهان. روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران. ۶۱: ۱۲۷ تا ۱۳۴.

بشیری، محمود؛ محمودی، معصومه (۱۳۹۰). بررسی مقایسه‌ای موضوعات و درون مایه های مرتبط با زنان در داستان‌های زن محور زنان داستان نویس (۱۳۰۰ - ۱۳۸۰). *متن پژوهی ادبی (زبان و ادب پارسی)*. ۱۵(۴۷):

۸۰ تا ۵۱

توکلی زاده راوری، محمد؛ نجابتیان، مریم (۱۳۸۹). خوشه بندی مبتنی بر مدرک اصطلاح: هم جواری موضوعات روان شناسی ازدواج در ادبیات زیست پزشکی در دوره های زمانی «۱۹۹۹-۱۹۹۰» و «۲۰۰۸-۲۰۰۰». *مدیریت اطلاعات سلامت*. ۲۷(۲): ۱۷۲ تا ۱۸۶.

حبیب پور گتایی، کرم؛ نازک تبار، حسین (۱۳۹۰). عوامل طلاق در استان مازندران. *مطالعات راهبردی زنان*. ۱۴(۵۳): ۸۷ - ۱۲۷.

خانجانی، سحر (۱۳۹۱). *تحلیل محتوای گلستان و بوستان سعدی را در زمینه ازدواج، خانواده و فرزند پروری*. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان.

زارع، بهروز (۱۳۷۷). بررسی ویژگی‌ها و مسایل تولید، نشر و مطالعه مجلات علمی در ایران. *نمایه پژوهش*. ۱۶ - ۱۵: ۷۴ تا ۹۳.

غیائی، پروین؛ قلناش، عباس؛ فلاحی، ویدا؛ مرادی، روح اله (۱۳۹۰). مطالعه مؤلفه‌های حقوق زنان در کتاب‌های علوم اجتماعی مقطع متوسطه ایران. *جامعه شناختی زنان (زن و جامعه)*. ۲(۱): ۷۵ - ۹۷.

فهیمی، مهدی (۱۳۸۰). فن آوری اطلاعات در آموزش و پرورش. *رهیافت*. ۲۵: ۲۳۱ - ۲۲۴.

قهنویه، حسن؛ موحدی، فریده؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ عجمی، سیما (۱۳۹۰). تحلیل محتوایی و استنادی مقالات چاپ شده در مجله علمی پژوهشی مدیریت اطلاعات سلامت. *مدیریت اطلاعات سلامت*. ۸(۱): ۸۲ تا ۹۲.

گلادینگ، ساموئل (۱۳۸۶). *خانواده درمانی*. چ چهارم. ترجمه فرشاد بهاری و دیگران. تهران: نشر تزکیه.

محمدی، زهرا (۱۳۸۳). *بررسی آسیب‌های اجتماعی زنان در دهه ۱۳۷۰ - ۱۳۸۰*. تهران: روابط عمومی شورای فرهنگی زنان.

نوابی نژاد، شکوه (۱۳۸۰). *مشاوره ازدواج و خانواده درمان*. تهران: انجمن اولیاء و مربیان.

هنریان، مسعود؛ یونسی، سید جلال (۱۳۹۰). بررسی علل طلاق در دادگاه‌های خانواده تهران. *مجله قضاوت*. ۷۱: ۵۹ تا ۵۱.

Assefa, S. G.; & Rorissa, A. (2013). **A Bibliometric Mapping of the Structure of STEM Education Using Co-word Analysis**. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(12), 2513-2536.

Berstein, A.C. (2000). **Remarriage: Redesigning Couplehood**. In P. Papp (Ed), *Couples on the Fault line: New Directions for Therapists*. New York: Guilford

Bredillet, C. N. (2006). **Investigating the future of project management: A co-word analysis**. In Proceedings of the IRNOP Conference in Xi'an, China, October (pp. 11-13).

Bredillet, C. N. (2006). **Investigating the future of project management: A co-word analysis**. In Proceedings of the IRNOP Conference in Xi'an, China, October (pp. 11-13).

Broadbent, C. L. (2014). **Doctoral Dissertation Research in Marriage and Family Therapy (MFT): A Content Analysis**. Doctoral dissertation, Utah State University.

- Dempsey, K. (2002). Who gets the best deal from marriage: women or men?" **Journal of Sociology**, 38(2), 91-110.
- Fincham, F. D., & Bradbury, T. N. (1990). **The psychology of marriage: Basic issues and applications**. Guilford Press.
- Fincham, F. D., Stanley, S. M., & Beach, S. R. (2007). Transformative processes in marriage: An analysis of emerging trends. **Journal of Marriage and Family**, 69(2), 275-292.
- Fredricson, I. & Handlon, J. H. (1994). **Working with remarried couple system**. In G. Wheeler & S. Backman (Eds), **On Intimate Ground: A Gestalt Approach to Working with Couples**. San Francisco: Joeeey-Bass Publishers
- Gottman, J. (1994). **What predict divorce? The relation between marital process and marital outcomes**. Lawrance Erlbaum, New Jersey
- Hamilton, G. V.(1948). **A research on marriage's**. New York, Lear.
- He, Q. (1999). **Knowledge Discovery through Co-Word Analysis**. Library trends, 48(1), 133-59.
- Kessler, R. C., & McLeod, J. D. (1984). Sex differences in vulnerability to undesirable life events. **American sociological review**, 620-631.
- Kumar, S. & Jan, J. M. (2012). **Discovering Knowledge Landscapes: An Epistemic Analysis of Business and Management Field in Malaysia**. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 65, 1027-1032.
- Mane, K. K. & Börner, K. (2004). **Mapping Topics and Topic Bursts in PNAS**. Proceedings of the National Academy of Sciences, 101(suppl 1), 5287-5290.
- Ryan, G. W. & Bernard, H. R. (2003). **Techniques to Identify Themes**. Field Methods, 15(1), 85-109
- Swanson, D. R. & Smalheiser, N. R. (1999). **Implicit Text Linkages between Medline Records: Using Arrow smith as an Aid to Scientific Discovery**. Library Trends, 48(1), 48-59.
- Wang, X. & Inaba, M. (2009). **Analyzing structures and evolution of digital humanities based on correspondence analysis and co-word analysis**. Art research, 9, 123-134.
- Wang, X.; Mohanty, N. & McCallum, A. (2006). **Group and Topic Discovery from Relations and Their Attributes**. MASSACHUSETTS UNIV AMHERST, DEPT OF COMPUTER SCIENCE